

REMARKS ON THE ESSENCE AND CONCEPTION OF THE INSTITUTION OF CONSTITUTIONAL RESPONSIBILITY

R. KH. HAKOBYAN

In the soviet science of law, the institution of constitutional responsibility has not been investigated for decades, but in post-soviet states, including Armenia, the constitutional responsibility is considered to be very important as an institution for providing the work of constitutional legal norms. In the article the constitutional responsibility is studied as:

- a special kind of legal responsibility,
- an independent constitutional and legal institution,
- a component of constitutional status of state power authorities,
- a part of mechanism for pacification and counterbalanced among the branches of the state power,
- a tool for provision of constitutional order and legality,

The article is devoted to the institution of the constitutional responsibility as a concept of an object for scientific study, and also to the discovery of its essence.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿԻՉ ՊԱԼԱՏԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՄՐԱԳՐՄԱՆ ՄԻ ՔԱՆԻ ՀԱՐՑԵՐԻ ՇՈՒՐՉ

Ա. Ռ. ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 83.4-րդ հոդվածն (այսուհետ՝ մեկնաբանվող հոդված) ամբողջությամբ իր ամրագրումն է ստացել 2005 թվականի սահմանադրական բարեփոխումների արդյունքում և այն թղթակցում է նաև Սահմանադրության 77-րդ հոդվածի հետ:

Մինչև Սահմանադրության 2005 թվականի փոփոխությունները, Հայաստանի Հանրապետության 1995 թվականի հուլիսի 5-ի խմբագրությամբ Սահմանադրության 77-րդ հոդվածի երկրորդ պարբերությունը սահմանում էր, որ Ազգային ժողովը պետական բյուջեի կատարման մասին տարեկան հաշվետվությունը քննարկում և հաստատում է Ազգային ժողովի վերահսկիչ պալատի եզրակացության առկայությամբ, իսկ 83-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ Ազգային ժողովը՝ Ազգային ժողովի նախագահի առաջարկությամբ, նշանակում է Ազգային ժողովի վերահսկիչ պալատի նախագահ:

Հիշատակված սահմանադրական նորմերի վերլուծությունից հետևում էր, որ Ազգային ժողովի վերահսկիչ պալատը ձևավորվում էր բացառապես Ազգային ժողովի կողմից և ենթակա էր միայն նրան: Այդ հիմքերի առկայությամբ պայմանավորված, պետական մարմինների նկատմամբ խորհրդարանական վերահսկողության հիմնական գործառույթները Ազգային ժողովն իրականացնում էր Ազգային ժողովի վերահսկիչ պալատի միջոցով:

Սահմանադրական բարեփոխումների արդյունքում, բացի այն հանգաման-

քից, որ Սահմանադրությունը լրացվեց նոր 83.4-րդ հոդվածով, Սահմանադրության 77-րդ հոդվածում «Ազգային ժողովի վերահսկիչ պալատ» բառերը փոխարինվեց «Հայաստանի Հանրապետության վերահսկիչ պալատ» բառերով, դրանով սահմանվեց այդ մարմնի սահմանադրաիրավական նոր կարգավիճակ:

Չնայած այն հանգամանքին, որ Վերահսկիչ պալատն այսուհետ Ազգային ժողովի մարմին չի համարվում, բայց դա չի նշանակում, որ նա բացարձակ անկախ մարմին է, այդ թվում՝ խորհրդարանից, և դադարել է խորհրդարանական վերահսկողության սուբյեկտ դառնալուց: Ամենևին ոչ, քանի որ դա է վկայում ֆինանսական վերահսկողության բարձրագույն մարմինների իրավական կարգավիճակի ուսումնասիրության միջազգային փորձը:

Վերահսկողական գործառույթ իրականացնող յուրաքանչյուր մարմնի, այդ թվում Վերահսկիչ պալատի արդյունավետ գործունեության ապահովման երաշխիքը այդ մարմնի անկախությունն է: Այն գրեթե բոլոր երկրների համամասն մարմինները բնութագրող անփոփոխ հատկանիշն է:

Գոյություն ունի անկախության տարբեր ձևեր, ինչպես նաև դրա ապահովման տարբեր մեթոդներ: Հարկ է նշել, որ ֆինանսական վերահսկողության բարձրագույն մարմնի՝ որպես անկախ մարմնի վերաբերյալ դրույթ, բացի ՀՀ Սահմանադրության մեկնաբանվող հոդվածից, պարունակում է որոշ երկրների հիմնական օրենքներում (օրինակ, Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության Սահմանադրության 114(2)-րդ հոդվածը, Չեխիայի Հանրապետության Սահմանադրության 97-րդ հոդվածը և այլն):

Սակայն առանձին երկրներում անկախության վերաբերյալ դրույթներ նույնիսկ այդ մարմինների գործունեությունը կարգավորող հատուկ օրենքներում ընդհանրապես բացակայում են (օրինակ, Ֆրանսիայում, Մեծ Բրիտանիայում և այլն), ինչը միանշանակ, չի վկայում այդ մարմինների ոչ բավարար անկախ գործունեության հանգամանքի մասին:

Այնուամենայնիվ, վերահսկիչ մարմնի՝ որպես իրավական ինստիտուտի անկախության մասին դրույթների բացակայությունը ինքնին հանգեցնում է պետական այլ մարմինների նկատմամբ այդ մարմնի դերակատարության ու դիրքերի թուլացմանը:

Վերահսկողության ղեկավար սկզբունքների Լիմայի հռչակագիրը¹ (այսուհետ՝ Լիմայի հռչակագիր), որն ընդունվել է 1977թ. Գերագույն վերահսկիչ ատյանների միջազգային կազմակերպության (INTOSAI) IX համագումարում, սահմանում է, որ բարձրագույն վերահսկիչ մարմինները կարող են կատարել իրենց վրա դրված խնդիրները օբյեկտիվ և արդյունավետ միայն այն դեպքում, երբ նրանք անկախ են իրենց կողմից ստուգվող կազմակերպություններից և պաշտպանված են կողմնակի ազդեցությունից (հոդված 5, կետ 1): Եվ այս նկատառումներից ելնելով Հռչակագրի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետով առաջարկվում է բարձրագույն վերահսկիչ մարմնի հիմնադրումը և անհրաժեշտ անկախության մակար-

¹ Վերահսկողության ղեկավար սկզբունքների Լիմայի հռչակագիրը զետեղվել է ՀՀ Ազգային ժողովի 2001 թվականի հունիսի 13-ի 188-2 թվակիր որոշմամբ հաստատված Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի վերահսկիչ պալատի 2000 թվականի տարեկան հաշվետվության մեջ եւ, ըստ էության, կազմել է այդ հաշվետվության բաղկացուցիչ մաս (Տես՝ ՀՀ պաշտոնական տեղեկագիր, 4 հուլիսի 2001 թվական, N19, հոդված 483):

դակը ամրագրել Սահմանադրությամբ:

Չնայած այն հանգամանքին, որ Լիմայի հռչակագիրը միջազգային իրավունքի տեսանկյունից ունի երաշխավորային բնույթ, այդուհանդերձ, դրա նշանակությունը կարևոր է ժողովրդավարական յուրաքանչյուր պետության կողմից ֆինանսական վերահսկողության բնագավառում սահմանադրական և օրենսդրական հիմքերի ստեղծման համար:

Մեկնաբանվող հոդվածի 1-ին մասի առաջին նախադասությամբ տրվում է Վերահսկիչ պալատի՝ որպես անկախ մարմնի սահմանումը: Բնականաբար, այստեղ խոսք չի կարող գնալ Վերահսկիչ պալատի բացարձակ անկախության մասին, որի ապահովումը առանձնապես բարդ խնդիր է կամ գրեթե անհնար է:

Անդրադառնալով Վերահսկիչ մարմնի բացարձակ անկախության խնդրին՝ Լիմայի հռչակագիրը այն մեկնաբանել է հետևյալ կերպ, որ պետական մարմինները չեն կարող լինել բացարձակապես անկախ, քանի որ նրանք, ընդհանուր առմամբ, պետության մասն են կազմում (հոդված 5, կետ 2):

Սակայն, բարձրագույն վերահսկիչ մարմնին վերապահված խնդիրների լուծման համար առանցքային նշանակություն է ստանում կազմակերպագործառնական անկախությունը, որի էությունը կազմում են հետևյալ բաղկացուցիչ տարրերը. 1) ֆինանսական անկախության ապահովում, 2) կազմակերպչական անկախության ապահովում, 3) վերահսկողական գործունեության առարկայի ինքնուրույն սահմանում, 4) վերահսկողական միջոցառումների նպատակների և այդ միջոցառումների իրականացման մեթոդների ընտրության անկախության ապահովում, 5) վերահսկողական աշխատանքների արդյունքների հաշվետվության ձևի ու բովանդակության սահմանում:

Ֆինանսական անկախության ապահովումը ենթադրում է՝ ա) Վերահսկիչ պալատի գործունեության ֆինանսավորումը բացառապես պետական բյուջեի միջոցներից, բ) պետական բյուջեում այդ մարմնի պահպանման ծախսերի առանձին տողով ամրագրում, գ) բյուջետային ծախսերի նախահաշվի ինքնուրույն կազմում, դ) այդ ծախսերի պլանավորման նկատմամբ կառավարության վերահսկողության բացառում:

Վերահսկիչ պալատի կազմակերպչական առումով անկախության ապահովումն իրագործվում է այդ մարմնի՝ ինչպես օրենսդիր, այնպես էլ գործադիր իշխանության մարմնից որևէ եղանակով ենթակայության բացառման միջոցով, ինչը բխում է մեկնաբանվող հոդվածով «Հայաստանի Հանրապետության վերահսկիչ պալատ» անվանման և այդ մարմնի իրավասության բովանդակությունից:

Վերահսկողական գործունեության առարկայի ինքնուրույն սահմանումը և դրա հիման վրա վերահսկողության ենթակա օբյեկտի որոշումն ու, այնուհետև, Վերահսկիչ պալատի գործունեության ծրագրի կազմումը դիտարկվում է այդ մարմնի անկախության ապահովման հաջորդ կարևոր բաղադրիչը: Ընդ որում, հենց այս նախանշված կառուցակարգին համապատասխան, Վերահսկիչ պալատին պետք է պատկանի վերահսկողական գործունեության կազմակերպման նախաձեռնությունը:

Վերահսկիչ պալատի վերահսկողական միջոցառումների նպատակների և այդ միջոցառումների իրականացման մեթոդների ընտրության ինքնուրույնությունը կոչված է ապահովելու այդ մարմնի գործունեության անկախության

ապահովման համար կայուն երաշխիքներ: Հենց այդ մեթոդների ճիշտ ընտրությամբ է նաև պայմանավորված վերահսկողական գործունեության ինչպես որակը, այնպես էլ արդյունավետությունը:

Վերահսկողական աշխատանքների արդյունքների հաշվետվությունը արտացոլում է վերահսկիչ մարմնի գործունեությունը որևէ ժամանակահատվածի համար: Այդ հաշվետվության ձևի, ոճի, բովանդակության ընտրության և դրանում պարունակող ճիշտ ու ստույգ տեղեկատվության արտացոլման հանգամանքներով է պայմանավորված այդ մարմնի գործունեության հրապարակայնության ապահովումն ու հաշվետու լինելը ոչ միայն խորհրդարանի, այլև հասարակության առաջ:

Վերահսկիչ պալատի սահմանադրական կարգավիճակի բաղկացուցիչ մասն են կազմում այդ մարմնի գործառույթները կամ գործունեության ուղղությունները և լիազորությունները սահմանող նորմերը:

Անկնհայտ է, որ Վերահսկիչ պալատի գործունեության կարևոր և որոշիչ ուղղությունն են կազմում նրա վերահսկողական գործառույթները: Այդ առումով անհրաժեշտ է որոշել՝ 1) Վերահսկիչ պալատի վերահսկողական գործունեության օբյեկտը, այսինքն՝ այդ մարմնի կողմից իրականացվող վերահսկողական միջոցառումների ոլորտը կամ շրջանակները, 2) վերահսկողական գործառույթների իրականացման մեթոդները, այսինքն՝ վերահսկողության իրականացման միջոցները, տեսակները և ձևերը, 3) կոնկրետ վերահսկողական միջոցառումների իրականացման ժամանակ առաջադրված նպատակները և խնդիրները, այսինքն՝ վերահսկվող օբյեկտի գործողությունների կամ գործունեության իրավաչափությունը:

Տարբեր երկրների սահմանադրություններով վերահսկիչ մարմինների վերահսկողական գործունեության օբյեկտը տարբեր ձևակերպում է ստացել: Այսպես, վերահսկիչ մարմնի վերահսկողության շրջանակները ներառում են՝ պետական ծախսերը (Ճապոնիա, Հունաստան), կառավարության ակտերի օրինականության հարցերը (Իտալիա), պետության տնտեսության կառավարման գործընթացը և հաշիվները, ինչպես նաև կառավարությանը վերաբերող ցանկացած հարց, այդ թվում՝ ներքին կանոնակարգի ու անձնակազմի մասով (Իսպանիա), պետության ծախսերի ու եկամուտների հաշիվները և ազգային բանկերի գործունեությունը, ինչպես նաև պետական մարմինների ու նրանց ծառայողների գործողությունների իրավաչափությունը (Հարավային Կորեա), պետական բյուջեի կատարմանը և պետական սեփականության կառավարմանն ու տնտեսության վարմանը վերաբերող հարցեր (Չեխիա), պետության գույքային և բյուջետային հաշիվներն ու բյուջեի վարման ընթացակարգային հարցերը (ԳՂՀ), պետական ծախսերն ու եկամուտները և ազգային բանկերի գործունեությունը, ինչպես նաև պետական մարմինների ու նրանց ծառայողների գործողությունների օրինաչափությունը (ՉԺՀ) և այլն:

Տարբեր երկրների սահմանադրական և օրենսդրական դույթների վերլուծությունից հետևում է, որ բարձրագույն վերահսկիչ մարմինների վերահսկողական գործունեության գլխավոր օբյեկտը պետական բյուջեն է՝ ինչպես եկամուտների ու ծախսերի մասով, այնպես էլ դրա կատարման մասով:

Ի դեպ, Լիմայի հռչակագրի 18-րդ հոդվածով սահմանվում է, որ բարձրագույն

վերահսկիչ մարմնի վերահսկողական լիազորությունները պետք է որոշվեն Սահմանադրությամբ (կետ 1), իսկ պետական ֆինանսները, անկախ ազգային բյուջեում դրանց արտացոլվածությունից, պետք է հանդիսանան բարձրագույն վերահսկիչ մարմնի վերահսկողության օբյեկտ (կետ 3):

ՀՀ Սահմանադրության մեկնաբանվող հոդվածի առաջին մասում ամրագրված նորմերի վերլուծությունից հետևում է, որ Վերահսկիչ պալատը վերահսկողություն է իրականացնում՝ ա) պետական բյուջեի միջոցների օգտագործման նկատմամբ, բ) համայնքային բյուջեի միջոցների օգտագործման նկատմամբ, գ) պետական սեփականության օգտագործման նկատմամբ դ) համայնքային սեփականության օգտագործման նկատմամբ: Այսինքն՝ Վերահսկիչ պալատի վերահսկողության օբյեկտ են համարվում բյուջետային միջոցները և պետական ու համայնքային սեփականությունը:

«Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածում ամրագրված դրույթների բովանդակությունից բխում է, որ «բյուջետային միջոցների օգտագործում» հասկացության բովանդակային ծավալը չի սահմանափակվում միայն պետության և տեղական ինքնակառավարման խնդիրների և գործառույթների ֆինանսական ապահովմանն ուղղված բյուջետային ծախսերի կատարմամբ: Այս հասկացության բովանդակային ծավալում կարող են ներառվել նաև բյուջետային վարկերի ու փոխատվությունների տրամադրումը և ներգրաված փոխառու միջոցների մարումները: Իսկ բյուջետային ծախսերի, տրամադրված բյուջետային վարկերի ու փոխատվությունների և ներգրաված փոխառու միջոցների մարումների ծավալների ամբողջությունը կազմում են բյուջետային ելքեր:

Ինչ վերաբերում է «պետական սեփականություն» և «համայնքային սեփականություն» հասկացություններին, ապա դրանց բովանդակության մեջ ներառվում է Հայաստանի Հանրապետությանը կամ համայնքներին սեփականության իրավունքով պատկանող նյութական և ոչ նյութական գույքը, որի կազմում ներառվում են ֆինանսները, վերարտադրության նյութական արդյունքները, բնական կամ ընդերքի պաշարները, այլ նյութական և ոչ նյութական ռեսուրսներն ու բարիքները:

Այստեղից՝ բյուջետային միջոցների և պետական ու համայնքային սեփականության օգտագործման նկատմամբ Վերահսկիչ պալատի կողմից իրականացվող վերահսկողությունն իրենից ներկայացնում է որպես պետական միասնական վերահսկողության տարր, որն իրականացվում է Հայաստանի Հանրապետությանը կամ համայնքներին սեփականության իրավունքով պատկանող նյութական և ոչ նյութական գույքի՝ իրավաչափ, արդյունավետ, նպատակային և պատշաճ օգտագործման նկատմամբ:

Ընդ որում, եթե իրավաչափության գնահատման ժամանակ ուշադրություն է դարձվում օրենսդրությամբ ամրագրված դրույթների պահանջներին՝ բյուջետային միջոցի կամ հանրային սեփականության օգտագործման համարժեքությանը կամ համապատասխանությանը, իսկ արդյունավետությունը ենթադրում է կատարված ծախսերի ու ստացված արդյունքների միջև օպտիմալ հարաբերակցության ապահովում, ապա այդ միջոցների նպատակային և պատշաճ օգտագործման ժամանակ առաջադրված նպատակների և կատարված ծախսերի հա-

րաբերակցության արդյունքում ապահովվում է դրանց համաչափությունը և այնուհետև նաև այդ ծախսերի չափերի նվազեցումը:

Անհրաժեշտ է նկատել, որ Վերահսկիչ պալատի վերահսկողական լիազորությունները տարածվում են պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների, հիմնարկների և կազմակերպությունների վրա, ինչպես նաև, անկախ սեփականության ձևից ու տեսակից, այն կազմակերպությունների վրա, որոնք օգտագործում են բյուջետային միջոցներ կամ պետական ու համայնքային սեփականություն կամ կառավարում են այդ սեփականությունը:

Բնականաբար վերահսկողական լիազորությունների բովանդակությունից բխում է Վերահսկիչ պալատի՝ որպես պետական մարմին, այնպիսի գործառնությունների իրականացման անհրաժեշտություն, ինչպիսիք են՝ վերահսկողական գործունեության արդյունքների ամփոփումն ու վերլուծությունը, ինչպես նաև օրենսդրության կատարելագործման նպատակով համապատասխան առաջարկությունների ներկայացումը, բացահայտված իրավախախտումների և այլ շեղումների հետևանքների վերլուծությունը և այլն: Չնայած նման գործառնություններ Սահմանադրությամբ ամրագրված չեն, սակայն դրանք կազմում են վերահսկողություն իրականացնող յուրաքանչյուր մարմնի գործունեության բաղկացուցիչ մասը, որոնք բխում են հիմնական գործառնությունից և փոխլրացնում են վերջիններիս:

Մեկնաբանվող հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ Վերահսկիչ պալատի գործունեության ծրագիրը հաստատում է Ազգային ժողովը: Իսկ նույն հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է, որ Վերահսկիչ պալատը տարեկան ոչ պակաս, քան մեկ անգամ Ազգային ժողով է ներկայացնում պալատի վերահսկողական աշխատանքների արդյունքների հաշվետվությունը:

Մեկնաբանվող հոդվածի նորմերի վերլուծությունից կարելի է կատարել հետևյալ եզրահանգումները՝ ա) Վերահսկիչ պալատի գործունեության ծրագրի հարցերի շրջանակը չի սահմանափակվում միայն վերահսկողական աշխատանքների ընդգրկմամբ, բ) Վերահսկիչ պալատի գործունեության ծրագրի կազմման և հաստատման համար, բացի տարեկան ծրագրից, Սահմանադրությունը ժամանակագրային առումով չի բացառում նաև այլ ժամանակահատվածների համար ծրագրերի կազմում ու հաստատում, գ) Վերահսկիչ պալատի գործունեության ծրագրի կազմման նախաձեռնությունը պատկանում է միայն Վերահսկիչ պալատին, դ) Ազգային ժողովում Վերահսկիչ պալատի գործունեության ծրագրի քննարկման ընթացքում Ազգային ժողովի պատգամավորների, կառավարության և այլ մարմինների կողմից ներկայացված առաջարկությունների ընդունման վերաբերյալ վերջնական համաձայնությունը տալիս է Վերահսկիչ պալատը, ե) եթե Ազգային ժողովի կողմից չի հաստատվում Վերահսկիչ պալատի գործունեության ծրագիրը, ապա դա չի հանգեցնում այդ մարմնի վերահսկողական գործունեության դադարմանը:

Անհրաժեշտ է նշել, որ Վերահսկիչ պալատի գործունեության ծրագրի բաղադրիչներ կարող են համարվել ինչպես վերահսկողական աշխատանքների իրականացումը, այդ թվում՝ վերահսկողության ենթակա օբյեկտի, ստուգման բնույթի, նպատակի, ժամանակի և տեսակի մատնանշմամբ, այնպես էլ՝ պետական բյուջեի կատարման մասին տարեկան հաշվետվության (Սահմանադրության 77-

րդ հոդված), կառավարության պետական գույքի մասնավորեցման ընթացիկ տարվա ծրագրի կատարման մասին հաշվետվության («Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 109-րդ հոդված) և Կենտրոնական բանկի տարեկան ֆինանսական հաշվետվության («Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի մասին» ՀՀ օրենքի 17-րդ հոդված) վերաբերյալ համապատասխան եզրակացությունների կազմումն ու տրամադրումը և Վերահսկիչ պալատի հիմնական գործառույթներից բխող վերլուծական կամ այլ բնույթի աշխատանքների կատարումը:

Այսինքն, Վերահսկիչ պալատի գործունեության շրջանակները ավելի ընդգրկուն են, քան վերահսկողական աշխատանքները: Նույնիսկ առանձին երկրներում վերահսկիչ մարմինների կողմից կառավարության ծրագրերին տրված գնահատականները և պետական քաղաքականության վերաբերյալ անցկացված վերլուծությունները դիտարկվում են որպես տվյալ մարմնի հիմնական պարտականություններ: Օրինակ, ԱՄՆ-ի համանման մարմնի վերահսկողական գործառույթների շարքին են դասվում նաև՝ ա) պետական քաղաքականության վերլուծության իրականացումը, որի նպատակն է քաղաքականություն իրականացնող անձանց կողմից որոշումների մշակման ու ընդունման համար համապատասխան հենք ստեղծելը, բ) իրավական վերլուծության իրականացումը, որը նպատակ է հետապնդում վարչակազմի գործողությունների իրավաչափության հիմքը սահմանելու համար, գ) օրենքների նախագծերի իրավական վերլուծության իրականացումը, որի նպատակն է օրենսդիրի կողմից պատշաճ որոշումներ կայացնելը և այլն:

Վերահսկիչ պալատի գործունեության ծրագիրը ներկայացվում է Ազգային ժողով, որտեղ քննարկվում և հաստատվում է «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 100-րդ հոդվածով սահմանված կարգով և ժամկետներում:

Հարկ է նկատել, որ վերահսկողության ենթակա օբյեկտի որոշումը և դրա հիման վրա նաև Վերահսկիչ պալատի գործունեության ծրագրի կազմումը դիտարկվում է այդ մարմնի անկախության ապահովման կարևորագույն երաշխիքներից մեկը: Ընդ որում, հենց այս նախանշված կառուցակարգին համապատասխան, Վերահսկիչ պալատին պետք է պատկանի վերահսկողական գործունեության կազմակերպման նախաձեռնությունը:

Վերահսկիչ մարմինների աշխատանքների պլանավորման միջազգային փորձը վկայում է այն մասին, որ գրեթե բոլոր երկրներում վերահսկողական ծրագրերը կազմվում են այդ մարմինների կողմից և այդ միտումը շարունակում է զարգանալ: Այս հանգամանքը հավաստում է, որ վերահսկիչ մարմինները գործում են անկախության սկզբունքի հիման վրա, ինքնուրույն որոշում են ստուգումների նպատակը և ստուգման օբյեկտը՝ զերծ մնալով պետական այլ մարմինների անմիջական միջամտություններից: Այսպես, Չեխիայի բարձրագույն վերահսկիչ ծառայության մասին օրենքի համաձայն՝ վերահսկողական գործունեության ծրագրի կազմումը և հաստատումը հանդիսանում են այդ ծառայության ներքին կազմակերպական լիազորություններ (Օրենքի §17): Մալազիայի Վերահսկիչ պալատի վերահսկողական գործունեության ծրագիրը կազմվում և հաստատվում է բացառապես այդ պալատի նախագահի «հայեցողությամբ» (Օրենքի § 5(1)), իսկ առանձին խոշոր ստուգումները պլանավորվում են Վերահսկիչ պալա-

տի անդամների խորհրդի կողմից (Օրենքի §12(1)):

Միաժամանակ, անհրաժեշտ է նշել, որ Վերահսկիչ մարմինների անկախության ապահովումը չի բացառում գործադիր կամ օրենսդիր իշխանության մարմինների կողմից ստուգումների անցկացման վերաբերյալ հարցումների կամ առաջարկությունների ներկայացման հնարավորությունը: Առանձին երկրների օրենսդրությամբ այդպիսի առաջարկությունների կամ հարցումների վերաբերյալ վերջնական որոշման ընդունումը այնուամենայնիվ վերապահված է վերահսկիչ մարմիններին (Չեխիա, ԳՂՀ, Հարավային Կորեա և այլն):

Անդրադառնալով այս խնդրին, Լիմայի հռչակագիրը սահմանում է, որ բարձրագույն վերահսկիչ մարմնի անկախությունը, որը երաշխավորված է Սահմանադրությամբ և օրենքով, հնարավորություն է ընձեռում նրան աշխատել սեփական նախաձեռնությամբ և բարձր ինքնավարության մակարդակով նույնիսկ այն դեպքում, երբ նա հանդես է գալիս որպես խորհրդարանի ներկայացուցիչ և ստուգումներ է կատարում վերջինիս ցուցումներով (հոդված 8):

Ինչ վերաբերում է Վերահսկիչ պալատի վերահսկողական գործունեության և այլ բնույթի աշխատանքների սահմանների ու դրանց իրականացման շրջանակների ծնության ու բովանդակության հստակեցմանը, ապա հարկ է նշել, որ վերահսկողությունը՝ որպես տվյալ մարմնի գործունեության ոլորտ, տարբերվում է այդ վերահսկողության իրականացման մեթոդներից ու ձևերից: Ընդ որում, եթե վերահսկողության ձևն արտահայտում է տվյալ գործընթացի կոնկրետ բովանդակությունը կամ դրա արտաքին դրսևորման առանձին կողմերը (օրինակ, փաստաթղթային ու փաստացի ստուգումը, ընտրանքային ու համատարած ստուգումը, նախնական, ընթացիկ ու հետագա ստուգումը, դիտարկումը, վերլուծությունը և այլն), ապա վերահսկողության մեթոդին են վերաբերում այդ գործընթացի իրականացման կոնկրետ միջոցները կամ հնարքները (օրինակ, թվաբանական ստուգումը, հանդիպակաց ստուգումը, համեմատումը, գույքագրումը, ուսումնասիրությունը, փորձաքննությունը և այլն):

Մեկնաբանվող հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է, որ Վերահսկիչ պալատը տարեկան ոչ պակաս, քան մեկ անգամ Ազգային ժողով է ներկայացնում վերահսկիչ պալատի վերահսկողական աշխատանքների արդյունքների հաշվետվությունը: Այս հաշվետվությունը քննարկվում է «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 101-րդ հոդվածով սահմանված կարգով և ժամկետներում, սակայն դրա վերաբերյալ Ազգային ժողովը որոշում չի կայացնում:

Սահմանադրական այս նորմի վերլուծությունից հետևում է, որ Ազգային ժողովին հաշվետու լինելը չի նշանակում լինել խորհրդարանին ենթակա: Այստեղ խոսքը Ազգային ժողովի՝ որպես ներկայացուցչական մարմնի առջև Վերահսկիչ պալատի պատասխանատվության մասին է:

Վերահսկողական աշխատանքների հաշվետվության նախապատրաստումը Վերահսկիչ պալատի կարևոր պարտականություններից է: Որպես կանոն, հասարակության առջև վերահսկիչ մարմնի հաշվետու լինելը դիտարկվում է վերահսկողության անքակտելի մաս կազմող և միաժամանակ կարևոր ու որոշիչ բնութագրիչ: Դրա դերը մեծ է ժողովրդավարական ցանկացած երկրում: Օրինակ, խորհրդարանի առաջ հաշվետու լինելը համարվում է Մեծ Բրիտանիայի վերահսկիչ մարմնի հիմնական խնդիրը, իսկ ԳՂՀ-ում Դաշնային վերահսկիչ պալա-

տի աշխատանքների հաշվետվության դերի մասին է վկայում այն հանգամանքը, որ դա խորհրդարանի համար ծառայում է հիմք կառավարության հաշվետվությունը հաստատելու նպատակով:

Լիմայի հռչակագրի նախաբանում վերահսկիչ մարմինների ստուգումների վերաբերյալ հաշվետվությունների կազմումն ու հրապարակումը դիտարկվում է որպես պետության հետագա զարգացման ու կայունության ամրապնդման միջոց: Միաժամանակ, նույն հռչակագրի 16-րդ հոդվածի համաձայն՝ բարձրագույն վերահսկիչ մարմինը Սահմանադրությամբ պետք է լիազորված լինի յուրաքանչյուր տարի ամսօրականորեն խորհրդարան կամ այլ իրավասու պետական մարմիններ ներկայացնել իր կողմից կատարված ստուգումների արդյունքների և եզրակացությունների վերաբերյալ հաշվետվությունը, որը պետք է հրապարակվի:

Հիշյալ իմաստով հարկ է նշել այն բացառությունը, որ միայն Չինաստանում և Վիետնամում է վերահսկիչ մարմնի հաշվետվությունները ներկայացվում ոչ թե օրենսդիր մարմնին, այլ՝ գործադիր իշխանության մարմնին:

Այնուամենայնիվ, մեկնաբանվող հոդվածի շրջանակում Սահմանադրությունը չի բացառում մեկից ավելի անգամ վերահսկողական աշխատանքների արդյունքների հաշվետվության ներկայացում Ազգային ժողով: Այդ գործընթացի միջոցով լուծվում են հետևյալ խնդիրները՝ ա) հաշվետվության միջոցով գնահատվում է Վերահսկիչ պալատի աշխատանքները, բ) հաշվետվություններում հրապարակայնության ապահովումը հաստատում է այն միտքը, որ «առանց հասարակության մասնակցության չի կարող լինել որևէ ձևի վերահսկողություն», գ) հաշվետվության միջոցով հասարակությունն իրազեկվում է բյուջետային միջոցների, պետական և համայնքային սեփականության օգտագործման վիճակի մասին, դ) հասարակական կարծիքի ձևավորման ներքո պետական իշխանության մարմինները և նրանց պաշտոնատար անձինք ձեռնարկում են համապատասխան միջոցներ, ե) ներկայացված հաշվետվությունները օրենսդիր և գործադիր իշխանության մարմինների համար կարող են ծառայել որպես փորձագիտական գնահատականներ և եզրակացություններ պետական քաղաքականության հարցերով:

Մեկնաբանվող հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ Վերահսկիչ պալատի գործունեության կարգը և իրավասությունը սահմանվում են օրենքով: Հիշյալ նորմի կապակցությամբ հարկ է նշել, որ Վերահսկիչ պալատի գործունեությանը վերաբերող տարբեր հարցեր իրենց կարգավորումն են ստացել «Վերահսկիչ պալատի մասին», «Ազգային ժողովի կանոնակարգ», «Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի մասին», «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին», «Տեղական ինքնակառավարման մասին» և Հայաստանի Հանրապետության այլ օրենքներով:

Ինչ վերաբերում է Վերահսկիչ պալատի իրավասության օրենքով սահմանման սահմանադրական պահանջին, ապա պետք է նշել, որ ինչպես մեկնաբանվող հոդվածի 1-ին մասում, այնպես էլ Սահմանադրության 77-րդ հոդվածի 2-րդ մասում ամրագրված դրույթներում արդեն բովանդակվում են այդ մարմնի իրավասությունը կազմող լիազորությունների իրացման կոնկրետ շրջանակները:

Վերահսկիչ պալատի սահմանադրաիրավական մոր կարգավիճակի կարևոր

հարցադրումներից է այդ մարմնի կազմավորման սկզբունքների և կազմակերպական կառուցվածքի սահմանումը:

Մեկնաբանվող հոդվածի 5-րդ մասի առաջին նախադասությունը սահմանում է, որ Վերահսկիչ պալատի նախագահը նշանակվում է Հանրապետության Նախագահի առաջարկությամբ՝ Ազգային ժողովի կողմից՝ վեց տարի ժամկետով: Հիշյալ նորմի կապակցությամբ անհրաժեշտ է նշել, որ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 97-րդ հոդվածի 3-րդ կետի պահանջներին համապատասխան՝ Վերահսկիչ պալատի նախագահի պաշտոնում նշանակում կատարելու համար Հանրապետության Նախագահը առաջարկում է մեկ թեկնածուի:

Այնուհետև, Ազգային ժողովի նիստում այդ պաշտոնում նշանակելու հարցը քննարկվում է Ազգային ժողովի կանոնակարգով սահմանված ընթացակարգով, ընդ որում, Վերահսկիչ պալատի նախագահի պաշտոնում նշանակումը, ինչպես նաև նրա հրաժարականն ընդունելու և լիազորությունները վաղաժամկետ դադարեցնելու (պաշտոնանկ անելու) մասին Ազգային ժողովի որոշումներն ընդունվում են գաղտնի քվեարկությամբ՝ քվեարկությանը մասնակցած պատգամավորների ձայների մեծամասնությամբ, եթե քվեարկությանը մասնակցել է պատգամավորների ընդհանուր թվի կեսից ավելին:

Վերահսկիչ պալատի գործունեության անկախության ապահովման համար կարևոր նշանակություն ունի Վերահսկիչ պալատի նախագահի լիազորությունների վաղաժամկետ դադարեցման մասին հարցը: Եվ պատահական չէ, որ առանձին երկրներում վերահսկիչ մարմինների անկախության հետ միաժամանակ օրենսդրորեն սահմանվել է այդ մարմնի ղեկավարի «անփոփոխելիության» սկզբունքը, օրինակ՝ Իսպանիայում, Ֆրանսիայում, ԳՂՀ-ում և այլն:

Այդ հարցի կարևորությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ օրենսդիր կամ գործադիր իշխանության մարմինները ունեն հնարավորություն վերահսկիչ մարմնի ղեկավարին ազատելու զբաղեցրած պաշտոնից, ինչը հնարավոր է առանց համապատասխան հիմքերի, և դրանով անմիջական ներգործություն ունենալ վերահսկողության իրականացման գործընթացների վրա: Այդ առումով, ինչպես շատ երկրների օրենսդրությամբ, «Վերահսկիչ պալատի մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածի 5-րդ մասը հստակ սահմանել է Վերահսկիչ պալատի նախագահի լիազորությունները վաղաժամկետ դադարեցման դեպքերը: Դրանք են՝ նրա հրաժարականը, կամ նրա՝ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիության դադարումը կամ օտարերկրյա քաղաքացիություն ձեռք բերելը, նրա ազատազրկման դատապարտվելու կամ անգործունակ կամ սահմանափակ գործունակ ճանաչվելու մասին դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռի (վճռի) առկայությունը:

Միաժամանակ, հարկ է նշել, որ Վերահսկիչ պալատի նախագահի հրաժարականի, ինչպես նաև նրա լիազորությունների վաղաժամկետ դադարեցնելու (պաշտոնանկ անելու) հարցերը ստացել են տարբեր իրավակարգավորումներ՝ ինչպես «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 97-րդ հոդվածի 6-րդ և 7-րդ կետերում, այնպես էլ «Վերահսկիչ պալատի մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածի 7-րդ մասում: Այսպես, Ազգային ժողովի կանոնակարգում նախատեսվում է Ազգային ժողովի կողմից պաշտոնում նշանակված պաշտոնատար անձի լիազորությունների վաղաժամկետ դադարեցնելու (պաշտոնանկ անելու) ընթացա-

կարգ, իսկ «Վերահսկիչ պալատի մասին» ՀՀ օրենքով այդպիսի ընթացակարգ նախատեսված չէ, միաժամանակ այդ ակտերով սահմանվել են հրաժարականի դիմումի հրապարակմանը վերաբերող տարբեր ժամկետներ, առաջինի դեպքում՝ 3-օրյա ժամկետ, իսկ երկրորդ դեպքում՝ 15-օրյա ժամկետ:

Բնականաբար, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Վերահսկիչ պալատի նախագահի պաշտոնում նշանակման հարցը ենթակա է բացառապես Ազգային ժողովին, ուստի առկա իրավական այդ հակասություններն անհրաժեշտ է մեկնաբանել ՀՀ Սահմանադրության 62-րդ հոդվածի 4-րդ մասով ամրագրված սահմանադրական հետևյալ պահանջի պահպանմամբ, այն է՝ Ազգային ժողովի գործունեության, նրա մարմինների ձևավորման և գործունեության կարգը սահմանվում է Սահմանադրությամբ և Ազգային ժողովի կանոնակարգով:

Վերահսկիչ մարմինների ղեկավարների նշանակումը կամ ընտրումը գրեթե բոլոր երկրներում նույնպես կատարվում է պետական իշխանության տարբեր թևեր ներկայացնող մարմինների կողմից:

Այսպես, Չեխիայի Սահմանադրության 97-րդ հոդվածի համաձայն՝ Բարձրագույն վերահսկիչ ծառայության նախագահը նշանակվում է երկրի նախագահի կողմից Պատգամավորների պալատի առաջարկությամբ: Գրեթե նույն մոտեցումն է ցուցաբերվում Հարավային Կորեայում, որտեղ վերահսկիչ մարմնի նախագահը նշանակվում է երկրի նախագահի կողմից՝ խորհրդարանի համաձայնությամբ (Սահմանադրության 98(2)-րդ հոդված): ԱՄՆ-ում Գերագույն վերահսկիչը նշանակվում է ԱՄՆ նախագահի կողմից՝ Սենատում նրա հետագա հաստատմամբ (Պետական ֆինանսական վերահսկողության մասին օրենքի 6-րդ հոդված):

Վերահսկիչ մարմնի ղեկավարի նշանակման այլ կարգ գոյություն ունի առանձին երկրներում: Օրինակ, Գերմանիայում այդ մարմնի ղեկավարը ընտրվում է երկրի խորհրդարանի կողմից, ընդ որում, դա կատարվում է ինչպես Բունդեստագի և Բունդեսրատի միջև, այնպես էլ երկրի նախագահի կամ կառավարության միջև առանց նախնական համաձայնության ձեռք բերման: Իսկ Ֆրանսիայում այդ նշանակումը կատարում է կառավարությունը: Հունաստանում վերահսկիչ մարմնի ղեկավարը նշանակվում է երկրի նախագահի ղեկրետով՝ կառավարության առաջարկությամբ: Իսպանիայում Հաշվիչ տրիբունալի (դատարանի) նախագահը նշանակվում է թագավորի կողմից՝ այդ դատարանի առաջարկությամբ և դատարանի անդամների կազմից:

Ինչ վերաբերում է Վերահսկիչ պալատի կազմակերպական կառուցվածքին, ապա անհրաժեշտ է նկատել, որ ՀՀ Սահմանադրությամբ որևէ խոսք դրա մասին չի գնում:

Այնուամենայնիվ, համանման մարմինների կազմավորման և գործունեության միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ դրանց կազմակերպական կառուցվածքը տարբեր են: Եվ այդ առումով մատնանշվում են երկու հիմնական խմբեր. 1) վերահսկիչ մարմիններ, որոնց ղեկավարումն իրականացվում է կոլեգիալության սկզբունքով, 2) վերահսկիչ մարմիններ, որոնց ղեկավարումն իրականացվում է միանձնյա, կենտրոնացված ու աստիճանակարգված ենթակայության սկզբունքով:

Կոլեգիալության կառուցվածք ունեն Եվրոպայի գրեթե բոլոր երկրների Վե-

րահսկիչ մարմինները (ԳԴՀ, Ֆրանսիա, Իսպանիա, Իտալիա, Հունաստան, Չեխիա, Ուկրաինա և այլն), ինչպես նաև Ասիայի առանձին երկրները (Ճապոնիա, Հարավային Կորեա, ՉԺՀ) և այլն:

Այդպիսի կառուցվածք ունի նաև ՀՀ Վերահսկիչ պալատը: Այսպես, «Վերահսկիչ պալատի մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ Վերահսկիչ պալատի ղեկավարումն իրականացվում է կոլեգիալության սկզբունքով:

Հիշյալ խմբի երկրներում վերահսկիչ մարմինների գործունեության կարևոր առանձնահատկությունը ապակենտրոնացված կարգով որոշումների ընդունման կարգի առկայությունն է, այսինքն՝ որոշումներն ընդունվում են այդ մարմիններում առկա մասնագիտացված մարմինների կողմից՝ վերջիններիս անդամների ձայների մեծամասնությամբ:

Միանձնյա, կենտրոնացված ու աստիճանակարգված ենթակայության սկզբունքով ղեկավարվող վերահսկիչ մարմիններ ունեցող երկրներից են՝ Լատվիան, Լիտվան, Մեծ Բրիտանիան, Էստոնիան և այլն: Ընդ որում, այդպիսի կառուցվածք ունեցող վերահսկիչ մարմիններին բնորոշ է հետևյալը՝ ա) Սահմանադրությամբ կամ օրենքներով այդ մարմինների ղեկավարներին է վերապահվում վերահսկիչ մարմնի խնդիրների իրագործումը, բ) միայն այդ մարմինների ղեկավարներն իրավունք ունեն անձնական նախաձեռնությամբ և հայեցողությամբ ձևավորել վերահսկիչ մարմնի աշխատակազմը, գ) միայն վերահսկիչ մարմնի ղեկավարը կարող է միանձնյա որոշումներ կայացնել՝ թե աշխատակազմը ինչպես է իր պարտականությունները կատարում կամ որտեղ կարող է իրականացնել ստուգումներ:

Այս սկզբունքով ղեկավարվող մարմիններում գրեթե բացակայում են կոլեգիալության սկզբունքով ստեղծված մարմինները, իսկ դրանց առկայության դեպքում՝ ընդունված որոշումները վերահսկիչ մարմնի ղեկավարի համար կրում են միայն խորհրդատվական բնույթ:

Միաժամանակ մեկնաբանվող հոդվածի 5-րդ մասում ամրագրված դրույթի բովանդակությունից բխում է, որ Վերահսկիչ պալատի նախագահի լիազորությունների ժամկետը վեց տարի է:

Ընդհանուր առմամբ, ինչպես վկայում է վերահսկիչ մարմինների ղեկավարների լիազորությունների ժամկետների սահմանման միջազգային փորձը, անհրաժեշտ է նշել, որ դրանք տարբեր են՝ ելնելով այդ մարմինների գործունեության անկախության երաշխիքների ապահովման տեսանկյունից: Այսպես, ԱՄՆ-ում Գլխավոր վերահսկիչի լիազորությունների ժամկետը 15 տարի է, ԳԴՀ-ում և Ավստրիայում՝ 12 տարի, Կանադայում՝ 10 տարի, Չեխիայում՝ 9 տարի, Մեքսիկայում՝ 8 տարի և 2 անգամ անընդմեջ նշանակվելու հնարավորությամբ, Իսպանիայում՝ 3 տարի և բազմաթիվ անգամ վերընտրվելու հնարավորությամբ և այլն:

Ինչպես Հայաստանի Հանրապետությունում, այնպես էլ գրեթե բոլոր երկրներում վերահսկիչ մարմնի ղեկավարի լիազորությունների ժամկետները չեն համընկնում այդ պաշտոնում նշանակող կամ ընտրող մարմինների (խորհրդարանների և նախագահների) լիազորությունների ժամկետների հետ, ինչը արդարացված է վերջիններիս կողմից Վերահսկիչ մարմինների գործունեության վրա ներգործելու հնարավորությունները բացառելու առումով:

Մեկնաբանվող հոդվածի 5-րդ մասի երկրորդ նախադասությամբ սահմանվում է, որ Վերահսկիչ պալատի նախագահ կարող է նշանակվել պատգամավորին ներկայացվող պահանջներին համապատասխանող անձը: Ընդ որում, խոսքը ՀՀ Սահմանադրության 64-րդ հոդվածով ամրագրված պատգամավոր ընտրվելու իրավունքի իրացման պայմանների մասին է:

Անդրադառնալով սահմանադրական մակարդակով կարգավորված այս պայմաններին, «Վերահսկիչ պալատի մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանել է, որ Վերահսկիչ պալատի նախագահ կարող է նշանակվել քսանհինգ տարին լրացած, վերջին հինգ տարում Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացի հանդիսացող, վերջին հինգ տարում Հայաստանում մշտապես բնակվող և ընտրական իրավունք ունեցող անձը:

Հարկ է նշել, որ վերահսկիչ մարմինների ղեկավարներին առանձնահատուկ պահանջներ ներկայացվում են գրեթե բոլոր երկրների օրենսդրությամբ: Այսպես, ԳԴՀ-ում վերահսկիչ մարմնի ղեկավարը պետք է ունենա դատավորի պարտականություններ կատարելու մասնագիտացված պատրաստվածություն՝ այդ թվում՝ իրավաբանական կրթության և պետական երկու քննություններ հանձնելու վկայագիր: Ավստրիայում և Լատվիայում՝ վերահսկիչ մարմնի ղեկավարի կարգավիճակը հավասարեցվում է նախարարի կարգավիճակին և այլն:

Մեկնաբանվող հոդվածի 5-րդ մասում սահմանված սահմանադրական մյուս սահմանափակումը վերաբերում է Վերահսկիչ պալատի նախագահի պաշտոնում նույն անձի կողմից երկու անգամ անընդմեջ նշանակվելու արգելքին, ինչը նշանակում է վերահսկողության ոլորտում առկա իրական իշխանության սահմանափակում:

Ընդ որում, սահմանափակվելով ժամանակի մեջ, բնականաբար ինչպես այլ ոլորտներում, այնպես էլ վերահսկողության ոլորտում, իշխանությունը չի կարող լինել բացարձակ կամ ամբողջական: Այդ իմաստով պետական մարմիններում իրական իշխանություն կրող անձանց (Հանրապետության Նախագահ, Գլխավոր դատախազ, Վերահսկիչ պալատի նախագահ, Մարդու իրավունքների պաշտպան, Կենտրոնական բանկի նախագահ) նկատմամբ հենց Սահմանադրության ուժով կիրառվում է սահմանափակում իր բոլոր դրսևորումներով:

Պետական անկախ մարմնի կողմից իրականացվող վերահսկողությունն ինքնին բովանդակում է իշխանական լիազորություններ: Եվ քանի որ Վերահսկիչ պալատի նախագահը՝ համարվելով վերահսկողություն իրականացնող մշտական և անկախ մարմնի ղեկավար, միանձնյա է իրականացնում այդ իշխանությունը, ուստի այդպիսի սահմանափակումը, այդ թվում սահմանադրական կարգավորման մակարդակում, լիովին արդարացված է:

О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ КОНСТИТУЦИОННОГО ЗАКРЕПЛЕНИЯ ПРАВОВОГО СТАТУСА КОНТРОЛЬНОЙ ПАЛАТЫ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

А. Г. ХАЧАТРЯН

Статья посвящена некоторым вопросам конституционного закрепления правового статуса Контрольной палаты Республики Армения.

**ABOUT SOME QUESTIONS OF THE LEGAL STATUS CONSTITUTIONAL DEFINITION
OF THE RA HOUSE OF CONTROL**

A. H. KHACHATRYAN

The article deals with the problem of the legal status constitutional definition of the House of Control in the Republic of Armenia.

**ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ, ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԵՎ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ՈԼՈՐՏՆԵՐՈՒՄ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՄՐԱԳՐՈՒՄԸ**

Ա. Հ. ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 48-րդ հոդվածն (այսուհետ՝ մեկնաբանվող հոդված) ամբողջությամբ իր ամրագրումն է ստացել 2005 թվականի նոյեմբերի 27-ի սահմանադրական բարեփոխումների արդյունքում և այն թղթակցում է Սահմանադրության 2-րդ գլխի գրեթե բոլոր հոդվածների հետ: Ընդ որում, նշված հոդվածով հռչակելով տնտեսական, սոցիալական և մշակութային ոլորտներում պետության հիմնական խնդիրները՝ Սահմանադրությամբ հատուկ կարևորվեց այդ խնդիրների լուծման անհրաժեշտությունը, արդիականությունը և հրատապությունը:

Ակնհայտ է, որ Սահմանադրության «Մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքները և ազատությունները» գլխում ամրագրված պետության հիմնական խնդիրներն ինքնին կոչված են երաշխավորելու տնտեսական, սոցիալական և մշակութային ոլորտներում հենց մարդու և քաղաքացու սահմանադրական իրավունքների արդյունավետ իրացումը:

Հարկ է նշել, որ մարդու տնտեսական, սոցիալական և մշակութային ոլորտի իրավունքների հիմնախնդիրը մասնագիտական գրականության մեջ ստացել է, այսպես կոչված, «երկրորդ սերնդի իրավունքներ» անվանումը: Այդ իրավունքները ձեռք են բերել տեսական հիմնավորում և իրավական նշանակություն միայն սոցիալիզմի գաղափարների զարգացման ընթացքում աշխատավորների սոցիալական ու տնտեսական դրության բարելավման համար պայքարի արդյունքում:

Չնայած կան նաև այլ տեսակետներ առ այն, որ մարդու իրավունքների համար միջազգային պայքարը սկիզբ է դրվել ավելի վաղ, երբ անհատի ինքնուրույնության ու ազատության մասին գաղափարները, այդ թվում՝ պետության անմիջական մասնակցությամբ, անհատների հավասարության ապահովման վերաբերյալ, ձևավորվել են XVIII դարից սկսած (Ս. Միլլեր, Շ. Մոնտեսքյո, Ժ. Ժ. Ռուսո, Բ. Կոնստան, Լ. Սմիթ և ուրիշներ):

Այնուամենայնիվ, տնտեսական, սոցիալական և մշակութային ոլորտներում